

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА ТА УКРАЇНОЗНАВЦЯ У ПРОЦЕСІ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Пріоритетним завданням сучасної освіти є професійна підготовка вчителів і розробка комплексу теоретичних і методичних основ забезпечення цього процесу. Зростання сучасних вимог до підготовки майбутнього вчителя зумовлює необхідність розвитку його творчого потенціалу, виховання найкращих особистісних рис. У наш час до вчителів-словесників і українознавців висуваються такі найголовніші вимоги: вчителі повинні бути істинними інтелігентами, аристократами духу, сподвижниками, людьми активними і творчими, які дбатимуть за збереження і примноження національно-культурних здобутків української держави. Завдання усіх вищих навчальних педагогічних закладів – наполегливо й цілеспрямовано готувати таких учителів, професіоналів своєї справи.

У ситуації уніфікації культурно-побутового життя в процесі наростаючої глобалізації на навчальні заклади покладено невідкладне завдання – відтворення культурних цінностей нації, які послужать основою виховання національно свідомого громадянина, патріота своєї держави. Виконувати це завдання належить, в першу чергу, вчителю-словеснику та українознавцю. Вищий навчальний педагогічний заклад повинен у процесі професійної підготовки вчителя-словесника якнайкраще дбати про формування його особистості. Тому що тільки національно свідомий учитель, учитель із найкращими моральними рисами зможе ефективно здійснювати навчально-виховну роботу з учнями, спрямовану на їх виховання у національному дусі. Тому надзвичайної *актуальності* набуває проблема професійної підготовки майбутнього вчителя-словесника та українознавця.

Проблему професійної підготовки, а також різноманітні питання педагогічної діяльності досліджували такі вчені: О. О. Абдуліна, Т. Ф. Бугайко, І. А. Зязюн, Н. В. Кузьміна, Н. Г. Ничкало, Д. Ф. Ніколенко, О. М. Семенов, Н. П. Сивачук, В. О. Сластьонін, Г. І. Хмелюк, М. Д. Ярмаченко та ін.

Мета нашої статті – розкрити зміст українознавчих дисциплін і практик у системі професійної підготовки вчителя-словесника та українознавця, який було розроблено з метою формування у вчителя національної свідомості та виховання його патріотичних якостей.

В Уманському педагогічному університеті підготовка студентів передбачає оволодіння ними певним обсягом знань, умінь і навичок з предметів українознавчого циклу.

Цикл українознавчих дисциплін розпочинає курс «Фольклор України», після вивчення якого студенти-філологи проходять фольклорну практику. Фольклор є носієм і втіленням народної мудрості, народного світогляду, його ідеалів. З фольклорних творів ми дізнаємося про особливості менталітету, характеру, душі народу: «Великої уваги заслуговують пам'ятки, у яких повніше б виражалася народність: це сама суть пісні – де звучить душа, що її рухають почуття; і казки – де відсвічується фантазія народна. У них часто бачимо повір'я, звичаї, обряди і нерідко події правдиві, що в інших пам'ятках не збереглися...» (Михайло Максимович) [1, с. 2].

Питанням фольклорного виховання у світовій педагогіці приділяється значна увага, і недаремно, «адже у фольклорі в концентрованому вигляді відображено весь культурно-історичний досвід народу, а в засобах фольклору – глибокі і теплі родинні стосунки, всеперемагаюча любов до рідної землі, високі пориви до свободи, звитязна слава батьків і дідів, прославлення трудових і мистецьких традицій родоvodu, всього народу» [3, с. 48].

Про необхідність підготовки спеціальних інструкторів, збирачів і дослідників фольклору писав М. Грушевський [2, с. 18].

Перед студентами в процесі їх фольклорної підготовки ставляться такі основні завдання: пізнати усну народну творчість у всіх її виявах, проїнятися її мудрістю; через

минуле, відображене в фольклорі, знайти своє «я» і навчитись бачити сучасне; оволодіти методами збору, класифікації та аналізу зрців народної творчості; вміти пропагувати народну творчість серед населення регіону; на основі фольклорного матеріалу здійснювати формування національної самосвідомості учнів та виховання у них громадянських і патріотичних якостей. На практичних заняттях студенти здійснюють літературознавчий аналіз в єдності змісту і форми, вивчають та виконують фольклорні твори, записані в Уманському регіоні та їх варіанти. Також студенти вчать скласти запитальники, анкети, робити магніто- та відеозапис українознавчого матеріалу, записувати фольклор від руки, дотримуючись усіх необхідних вимог. Усі практичні вміння та навички студенти застосовують під час фольклорної практики (експедиції). Матеріали фольклорної експедиції вони оформляють у папки, а потім використовують на захисті фольклорної практики, який має нетрадиційний характер. Також студенти готують звіти про хід експедиції, про фольклорні колективи, ансамблі, про цікавих людей, з якими спілкувалися, про визначні пам'ятки району дослідження. Автентичні фольклорні твори, записані в експедиціях, студенти виконують на звітному концерті.

Важливе місце у процесі українознавчої підготовки студентів посідають і така дисципліна, як «Українська міфологія», та спецкурси «Українська музична фольклористика», «Українська народна хореографія», «Українська народна вишивка».

На заняттях з української міфології ми доводимо студентам, що міфологія була основним способом пізнання світу, а тому міфотворчість є дуже важливим явищем у культурній історії українців. Студенти зрозуміли, що існує велика необхідність у вивченні рідної міфології, адже саме вона охоплює усі розумові та моральні інтереси народу, дає нам уявлення про богів, про природу, про міфологічну концепцію Всесвіту.

Інші вище названі дисципліни допомагають студентам-філологам оволодіти практичними вміннями та навичками: співати народні пісні, танцювати народні танці, а також вишивати український рушник (на матеріалах досліджень історичної Уманщини).

Успішну українознавчу підготовку студентів-філологів здійснює такий навчальний курс, як «Основи українознавства», який ставить мету повернути ті славні імена українських діячів історії та культури, які в силу обставин були надовго заборонені, забуті, викреслені з свідомості нашого народу. Сьогодні майбутнім учителям необхідно багато що перечитати, заново переосмислити й зробити для себе правдиві висновки, щоб потім їх донести до свідомості учнів. Під час усіх занять з цього курсу ми доводимо студентам, що всі національно свідомі люди попередніх століть (М. Грушевський, В. Антонович, І. Огієнко, М. Костомаров, М. Драгоманов, Б. Грінченко та ін.) здійснювали пошуково-експедиційну роботу й широко пропагували знання про свій народ, його традиційну культуру, внаслідок чого у студентів формується бажання самим організувати й проводити таку роботу.

Перед студентами яскраво постали видатні особистості – ідеали служіння своєму народові, любові до своєї землі та відданості своїй Батьківщині. Отже, цей курс виступає справжнім орієнтиром у виборі ідеалів для сучасних молодих людей, вказує шлях, який наближує їх до цих ідеалів та допомагає долати багато перешкод, котрі виникають перед ними, а відтак він служить справі формування національної самосвідомості студентів, які потім виховують своїх учнів у такому ж дусі.

Якщо навчальний курс «Основи українознавства» виконує роль вступу до українознавства, то центральне місце у процесі підготовки вчителя-словесника і українознавця посідає дисципліна «Етнографія України». Вона розглядає ті властивості українського етносу, які виконують етнічні функції, тобто дають можливість виділити український етнос з решти людських спільнот (соціальних і політичних, релігійних та ін.). Предметом етнографії є традиційна народна культура (матеріальна і духовна), походження й етнічна історія українського народу. Із студентами з'ясується, що народна культура є дуже давньою, що вона відрізняється від професійних форм культури і поступово з розвитком цивілізації витісняється останньою, особливо в матеріальній сфері. Але ці два пласти культури взаємодіють між собою. У ході суспільно-історичного процесу традиційна народна

культура видозмінюється, дістає нові вияви в усіх сферах. Нині українці не одягають традиційного українського одягу, не відзначають багато давніх свят, не виконують старих ритуалів. Зараз йде мова про духовну насиченість усього життя народу, що проявляється в мові, фольклорі, характері, світогляді народу в цілому і регіональних груп населення зокрема, в свідомості й ментальності. Згідно з програмою визначаються такі завдання курсу: 1) вивчити особливості традиційної народної культури, які виконують етнічні функції; 2) розглянути ті новації, які пізно увійшли в сферу культурного життя народу; 3) дослідити регіональні та локальні відмінності в традиційній народній культурі.

Під час практичних занять студенти інсценують народні пісні, фрагменти народних обрядів, проводять семінари-ярмарки, де кожна група «майстрів» «рекламує» вироби, розповідаючи про їх призначення і технологію виготовлення. Теоретичний матеріал з будь-якої теми ілюструється польовими знахідками Уманського регіону. Закінчується вивчення курсу «Етнографія України» літньою етнографічною практикою, до якої студенти отримують визначені завдання. Студенти в фольклорно-етнографічних експедиціях набувають практичні уміння та навички організовувати і проводити пошукову експедиційну роботу, що впливає на формування їх національної самосвідомості, патріотизму.

Наступним етапом підготовки студентів-філологів до українознавчої роботи є вивчення ними дисципліни «Етнологія». Навчальну програму з названого курсу ми розробили на основі програми з етнології М. Тиводара. Етнологія – наука про етноси-народи, їх культуру і побут, етнічні стереотипи та механізми виникнення, функціонування і взаємодію етнічних спільнот (етногенез і етнічні процеси). Сьогодні змістовий об'єкт етнології розширюється на все багатогранне життя сучасних соціально і політично розвинутих етносів. Це означає, що вона вивчає наслідки впливу розвитку сучасного виробництва і споживання на життя і побут етносів; досліджує процеси вирівнювання, стандартизації і уніфікації їх культурно-побутового життя; встановлює, які нові явища сучасного матеріального і духовного життя, масової і професійної культури набувають етнічної специфіки, стають традиціями і т. п..

Заключним у циклі українознавчих дисциплін є курс націології. Націологія – це наука про націю, її виникнення, розвиток і сучасний стан. На лекціях і практичних заняттях зі студентами розглядаються проблеми українського націогенезу, національної свідомості й самосвідомості та сучасних політичних процесів. Студенти вивчають теорії нації та націоналізму, які розроблялися різними вченими (Г. Касьяновим, В. Старосольським). Також опрацьовують наукові праці з названих проблем таких відомих учених, як М. Костомарова, М. Драгоманова, В. Вернадського. Отже, курс «Націологія» підсумовує усі українознавчі знання студентів, спрямовує їх у потрібне русло та формує національну свідомість та етнічну самоідентифікацію.

Таким чином, ґрунтовна теоретична і практична підготовка студентів-філологів до українознавчої роботи якнайкраще забезпечує формування їх національної самосвідомості, а національно свідомий учитель виховає такого ж учня. Наші дослідження показали, що молоді вчителі – випускники Уманського державного педагогічного університету – разом з учнями активно здійснюють пошуково-експедиційну діяльність, у процесі якої збирають і фіксують автентичні зразки фольклору, традиційні звичаї та обряди, а також пропагують знання з українознавства і виховують підрастаюче покоління, якому не байдужі наша традиційна народна культура та національні проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М. Береження і дослідження побутового і фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання / М. Грушевський // Україна. – 1924. – № 4. – С. 6–12.
2. Грушевський М. «Малоросійські пісні» Михайла Максимовича і їх роль в розвитку українознавства / М. Грушевський // Україна. – 1927. – Кн. 6(25). – С. 2–4.
3. Основи національного виховання: Концептуальні положення (Частина I) / [за заг. ред. В. Г. Кузя, Ю. Д. Руденка, З. О. Сергійчук]. – К.: Інформ. вид.-чий центр «Київ», 1993. – 149 с.